

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย ดิน น้ำ ป่าไม้และแร่ธาตุ เป็นทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กันแยกออกจากกันไม่ได้ เหมือนอินทรีย์ในร่างกาย ถ้าหากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป จะทำให้เกิดผลกระทบต่ออันส่วนอื่น ๆ ด้วย หรือทำให้เกิดภาวะขาดความสมดุลทางธรรมชาติขึ้น

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ระบบนิเวศที่ยังคงความสมดุลทางธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี จะส่งผลให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่โดยไม่ขาดแคลน ในอดีตการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ธรรมชาติจึงสามารถปรับตัวสภาพของตัวมันเองได้ แต่ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคของการพัฒนา มนุษย์ได้เร่งรัดการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการพัฒนา โดยขาดการอนุรักษ์ควบคู่กันไป จึงทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพแวดล้อม ทั้งในประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศกำลังพัฒนา สถานการณ์ป่าไม้ของโลกซึ่งกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤติ มีแนวโน้มการถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดมลภาวะการขาดดุลยภาพของระบบนิเวศและภาวะความยากจนขาดแคลนในชนบท จากสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาตินี้เอง ทุกประเทศจึงหันมาให้ความสนใจในผลกระทบของการพัฒนาที่มีต่อสภาพแวดล้อม และรณรงค์แก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยวิธีการและรูปแบบต่างๆ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประโยชน์ทางตรงที่มนุษย์ได้รับจากป่าไม้ คือ การตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ผลิตเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งกำเนิดสมุนไพร ยารักษาโรค แหล่งผลิตอาหาร ประโยชน์ทางอ้อมคือ ทำให้ฝนตกเพิ่มขึ้นทำให้อากาศชุ่มชื้น ป้องกันการกัดเซาะดินที่เกิดจากฝนตกและลมพายุพัดพาไป ซึ่งเกิดจากอุทกภัยร้ายแรง ป้องกันการตื้นเขินของ

อุทกภัย นอกจากนี้ป่าไม้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศ

ปัจจุบันนี้ ปัญหาที่ทั่วโลกมีความวิตกกังวลไม่น้อยก็คือ ปัญหาภัยพิบัติจากอาวุธนิวเคลียร์ และปัญหาการตอบสนองอาหารให้แก่ประชากรโลกที่นับวันเพิ่มขึ้น ตลอดจนปัญหาเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม เพื่อแก้ไขปัญหาระบบอาหารประเภทต่าง ๆ จำเป็นต้องขยายการเกษตร แต่ความสามารถในการบุกเบิกเนื้อที่การเกษตรนั้นนับวันจำกัดมากขึ้น ด้วยสาเหตุจากภัยธรรมชาติ อาทิเช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ดินกัดเซาะ หรือเสื่อมคุณภาพ ทำให้ไม่สามารถเพิ่มผลผลิตอาหารได้ตามต้องการ สภาพการอดอยาก เจ็บป่วย ล้มตาย การอพยพย้ายถิ่นฐาน บ้านเรือน เนื่องจากความแห้งแล้งกลายเป็นโศกนาฏกรรมที่สะท้อนความรู้สึกร่วมกันของมนุษยชาติทั้งหมด ฉะนั้นทั่วโลกจึงควรหันหน้าเข้าหากันเพื่อพร้อมกันค้นคว้าหามาตรการจำกัดและบรรเทาผลกระทบดังกล่าวในประเทศต่าง ๆ สาเหตุที่ทำให้เกิดมีผลกระทบดังกล่าวนั้นก็คือการทำลายป่าไม้ทำลายความสมดุลย์ของสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาตินั่นเอง

ประเทศลาว ถึงแม้ว่ายังไม่มีสภาพการเจ็บป่วยหรือล้มตายเนื่องจากภัยอดอยาก แต่สภาพความผิดปกติของดินฟ้าอากาศในช่วงเวลาที่ผ่านมา ก็ได้สร้างความลำบากและเป็นอุปสรรคต่อการเกษตรและการดำรงชีวิตของประชาชนเรื่อย ๆ มา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออก ซึ่งเป็นเขตที่ประชาชนบรรดาเผ่าต่าง ๆ ส่วนมากดำรงชีวิตอยู่ด้วยการถางป่าทำไร่

ประเทศลาวมีพื้นที่ 236,800 ตารางกิโลเมตร ร้อยละ 80 เป็นเขตภูเขา มีพลเมืองในปัจจุบันประมาณ 4.4 ล้านคน เฉลี่ยแล้วความหนาแน่น 18 คน/ตารางกิโลเมตร อัตราการเกิดร้อยละ 2.9 ต่อปี มีประชาชนส่วนมากร้อยละ 90 เป็นเกษตรกรที่อาศัยอยู่ชนบท

ก่อนหน้านี้ 50-60 ปี ประเทศลาวมีพื้นที่ป่าไม้อันกว้างใหญ่ มีพันธุ์ไม้ถึง 170 กว่าชนิด โดย 80 กว่าชนิดเป็นประเภทไม้ที่มีคุณค่าราคาสูงทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนั้นก็ยังมีทรัพยากรป่าไม้ สัตว์น้ำ และสัตว์ป่าหลายร้อยชนิด การสำรวจเมื่อ ปี พ.ศ. 2511 พื้นที่ของประเทศลาวเหลือร้อยละ 68 ของพื้นที่ทั่วประเทศ (96,614,400 ไร่) ในปี พ.ศ. 2525 ได้สำรวจพบว่าพื้นที่ป่าไม้ยังเหลือประมาณร้อยละ 49 (69,619,200 ไร่) และในปี พ.ศ. 2532 ยังเหลือพื้นที่ป่าไม้ร้อยละ 47 (66,777,600 ไร่) ในปัจจุบันนี้พื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงร้อยละ 2 ต่อปี จนมาถึงปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ป่าไม้เหลือเพียงร้อยละ 45.8 (65,072,640 ไร่) ของพื้นที่ประเทศ

สาเหตุที่ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงร้อยละ 2 ต่อปี เนื่องมาจากการถางป่าทำไร่ประมาณ

เมตรต่อคนต่อปี หรือประมาณ 4,400,000 ลูกบาศก์เมตร ตัดไม้เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน ประมาณ 250,000 หลักราเรือน ใช้ไม้ประมาณ 2,250,000 ลูกบาศก์เมตร และตัดไม้เพื่อเป็นสินค้าภายในและต่างประเทศ ประมาณ 500,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี

เมื่อรวมตัวเลขทำลายป่าไม้ต่ำสุด ประมาณ 17,150,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งยังไม่รวมถึงคำสั่งพิเศษตัดไม้ออกจากหน้าเขื่อนไฟฟ้า น้ำตก อ่างเก็บน้ำ ชลประทาน ที่สร้างขึ้นแต่ละปี การตัดฟัน เมาถ่าน เมาปูน และอื่น ๆ

นับว่าหลายชั่วคนมาแล้วที่ประชาชนบรรดาเผ่าต่าง ๆ ในเขตภูเขาได้ดำรงชีวิตแบบถางป่าทำไร่เลื่อนลอย ทำลายป่าไม้ หมดเขตนี้ก็ย้ายไปทำลายเขตอื่น ๆ หมดภูเขานี้ก็ย้ายไปภูเขาอื่นอีก มาถึงปัจจุบันนี้ ก็ยังมี 250,000 ครอบครัว ดำเนินอาชีพถางป่าทำไร่เลื่อนลอย จนเกิดผลกระทบมาสู่ประเทศอย่างมากมาย เช่น ป่าไม้หลายเขตได้กลายเป็นป่าทุดโทรม เป็นดินเปล่าโล้นไม่มีต้นไม้ หน้าดินถูกกัดเซาะ ดินเสียคุณภาพ ใช้ในการเพาะปลูกไม่ได้ อุณหภูมิสูงขึ้นเรื่อย ๆ ฝนตกไม่ถูกตามฤดูกาล ฤดูแล้งยาว ฤดูฝนสั้นลง แม่น้ำลำธารแห้งผกผิดปกติ บรรดาห้วยน้ำน้อย ห้วยน้ำกลาง แห้งผกผิดปกติ สัตว์น้ำลดลง สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยงไม่มีหญ้าและอาหารกินเพียงพอ ภัยแล้ง และภัยน้ำท่วมเกือบทุกปี พื้นที่นาร้างมีเพิ่มขึ้น เนื่องจากไม่มีน้ำทำนา นอกจากนี้พลเมืองเพิ่มขึ้น 127,000 คนต่อปี ความต้องการด้านอาหารก็เพิ่มขึ้นตามกัน แต่พื้นที่ทำการผลิตด้านเกษตรถูกลดลงในแต่ละปี

สภาพป่าไม้และทรัพยากรป่าไม้ของประเทศลาวในปัจจุบันนั้น จริง ๆ แล้วมีเขตแดนกว้างขวางพอควร กรมป่าไม้ได้มีการสำรวจในปี ค.ศ. 1984 พบว่า ทั่วประเทศมีเนื้อที่ป่าไม้ 11,273,000 เฮกตาร์ เท่ากับร้อยละ 47 ของเนื้อที่ทั่วประเทศ เนื้อที่ป่าไม้ดังกล่าวประกอบด้วยป่าประเภทต่าง ๆ อาทิเช่น ป่าดงดิบ ป่าเบญจพันธุ์ ป่าเต็งรัง ป่าสน และป่าไม้สักทอง รวมปริมาณไม้ยืนต้นที่มีกว่าประมาณ 955 ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนั้นยังมีเนื้อที่ดินว่างเปล่าอีกประมาณ 10.2 ล้านเฮกตาร์เท่ากับร้อยละ 43 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การขยายป่าไม้นั้น มีความสำคัญต่อการครองชีพ และขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของประเทศชาติ รัฐบาลได้กำหนดแนวทางนโยบายการขยายเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยยึดถือด้านเกษตรและป่าไม้เป็นพื้นฐาน โดยได้มีโครงการให้ประชาชนเลิกถางป่าทำไร่ และรักษาสภาพแวดล้อม เป็นหนึ่งใน 5 โครงการ ที่มีความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานด้านทรัพยากรป่าไม้ แนวใหม่ เกี่ยวกับที่ตั้งและความสำคัญของป่าไม้ต่อการดำรงชีวิต และขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ

ไม่เพียงแต่จะเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าไม้เท่านั้น ยังจะส่งผลให้ประเทศชาติมีทรัพยากรป่าไม้ไว้ใช้ โดยไม่มีวันหมดสิ้น การทำลายป่าไม้ไม่เพียงแต่เป็นการทำลายทรัพยากรอันมีค่าเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำลายความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติในอนาคต และจะส่งผลกระทบต่อคนรุ่นหลังอีกด้วย อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า การทำลายป่าไม้ของประเทศได้ถึงระดับวิกฤติแล้ว ถึงเวลาที่พวกเราจะต้องเปลี่ยนจากสภาวะแห่งการทำลายป่าไม้ ไปสู่การปลูกและบำรุงรักษาป่าไม้เป็นสำคัญ ซึ่งปัจจุบันประเทศลาวจัดอยู่ในอันดับที่สี่ของบรรดาประเทศที่มีการทำลายป่าไม้ ด้วยอัตราส่วนที่สูงในเอเชีย

การรักษาป่าไม้และปลูกไม้นั้นต้องมีการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารนั้นเป็นหน้าที่ของประชาชนทั่วประเทศที่จะรักษาแหล่งน้ำ ป้องกันดินถูกกัดเซาะ และรักษาคุณภาพของดิน ทำให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติ สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการผลิต และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งในพื้นที่สูง พื้นที่ราบ อันจะนำไปสู่ผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศลาวและประเทศใกล้เคียง เพราะป่าไม้ของประเทศลาวเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่เป็นสาขาของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญของลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนาม

หน้าที่ที่สำคัญของทรัพยากรป่าไม้มีสองประการ คือ รักษาสภาพแวดล้อมและความสมดุลทางธรรมชาติ และตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การดำรงชีวิตของคนเรา อย่างไรก็ตามในกรณีของประเทศลาวจะให้ความสำคัญต่อทรัพยากรป่าไม้ในฐานะที่มีหน้าที่ในการรักษาสภาพแวดล้อมเป็นอันดับแรก ดังนั้นการจัดการทรัพยากรป่าไม้จึงให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างมาก ถือว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมเป็นหน้าที่สำคัญทั้งนี้เพราะป่าไม้รักษาต้นน้ำลำธาร รักษาคุณภาพของดิน และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเอง อย่างไรก็ตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการรักษาสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ การพัฒนาเศรษฐกิจที่ดีต้องรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ดังนั้น การหาแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากร จึงเป็นประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งในการพัฒนาประเทศ

ปัญหาและสาเหตุที่สำคัญของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในประเทศลาวนั้น ก็คือการถางป่าทำไร่เพื่อดำรงชีวิตของประชาชน ในแต่ละปีป่าไม้จะถูกทำลายถึงประมาณ 250,000 - 300,000 เฮกตาร์ โดยชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ การตัดไม้ทำลายป่าดังกล่าวแล้วเป็นไปอย่างไม่ถูกตามหลักวิชาการ ขัดต่อข้อกำหนดกฎระเบียบของรัฐบาล

การบกรกพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบต่าง ๆ นั้น มีสาเหตุมาจากการขาดการวางแผน การนำ

เพื่อให้ประชาชนและทุกฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ ก็ต้องอาศัยมาตรการที่สำคัญหลายประการ รวมทั้งการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ให้มีความรู้และมีทัศนคติตลอดถึงทักษะที่สามารถปรับปรุงและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นการศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งแสวงหาคำตอบให้กับปัญหาที่ว่า พื้นฐานด้านความรู้และทัศนคติดั้งเดิมของประชาชนเป็นอย่างไร อันจะนำไปสู่แนวทางในการให้ความรู้ความเข้าใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแก่ประชาชน ในเรื่องปัญหาดังกล่าวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อให้เห็นแนวทางการดำเนินการให้ความรู้และสร้างทัศนคติที่ดีในการจัดการปัญหาดังกล่าว โดยการศึกษาพื้นฐานความรู้ความเข้าใจของประชาชน เกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ตลอดจนปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์ต่อความรู้และทัศนคติเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ในการให้ความรู้และทัศนคติที่ถูกต้อง แก่ประชาชนในเขตป่าสงวนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้และทัศนคติของประชาชนต่อปัญหาดังกล่าวในเขตป่าสงวน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้และทัศนคติของประชาชนต่อปัญหาดังกล่าวในเขตป่าสงวน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบข้อมูลเกี่ยวกับระดับความรู้และทัศนคติของประชาชนต่อปัญหาดังกล่าวในเขตป่าสงวน
2. เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความรู้และทัศนคติที่ถูกต้อง แก่ประชาชนในเขตป่าสงวน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ป่าสงวนของคณะเกษตรและป่าไม้ อำเภอสว่างทอง กำแพงนครเวียงจันทน์ ซึ่งขึ้นกับมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว

สำหรับขอบเขตของการศึกษานั้น จะให้ความสำคัญกับประเด็นของความรู้และทัศนคติ ของประชาชนในท้องถิ่น เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ การรับรู้และปัญหาที่เกิดขึ้น แหล่งข้อมูล สังคมวัฒนธรรมและการถ่ายทอดฝึกอบรม การรับรู้ข่าวสารของประชาชนเรื่องทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในเขต ดังกล่าว

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. ความรู้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง เรื่องทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดจากการศึกษา เรียนรู้ และประสบการณ์ โดยครอบคลุมประเด็นหลัก 3 ประการคือ

- 1) ความรู้เกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้
- 2) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้
- 3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

2. ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น ต่อทรัพยากรป่าไม้ แบ่งเป็น

- ทัศนคติ ต่อความสำคัญ ของทรัพยากรป่าไม้
- ทัศนคติต่อการได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้
- ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3. ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติที่ประกอบด้วย ต้นไม้ใหญ่น้อย ดิน น้ำ สัตว์ป่า แมลง และพืชพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งชีวทัศน์ธรรมชาติด้วย

4. ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวน ที่มีอายุระหว่าง 14 ถึง 60 ปี

5. ป่าสงวน หมายถึง ที่ดิน ป่าไม้ ซึ่งถูกจัดสรรไว้เพื่อปกป้องรักษาสิ่งที่มีชีวิต ธรรมชาติ และสิ่งอื่น ๆ ที่มีคุณค่าพิเศษทางด้านสภาพแวดล้อม การศึกษา และวัฒนธรรม